וארא

א. אויף די פסוקים[1] אין התחלת הסדרה — „וארא אל אברהם גו׳ וגם הקימותי את בריתי אתם גו״ — ברענגט רש״י[2] צוויי פירושים:

א) אַז דער תוכן פון די פסוקים איז אַ הקדמה[3] צו די ווייטערדיקע פסוקים[4] „וגם אני שמעתי את נאקת בנ״י גו׳ לכן אמור לבנ״י גו׳ והוצאתי אתכם גו״: ווי־באַלד דער אויבערשטער האָט מבטיח געווען צו די אבות און געמאַכט מיט זיי אַ ברית „לתת להם את ארץ כנען״[5] און האָט עס נאָך ניט מקיים געווען, דערי־בער זאָגט דער אויבערשטער „וגם אני שמעתי גו׳ ואזכור את בריתי. לכן אמור גו״, אַז ער וועט איצט מקיים זיין די הבטחות.

ב) „ורבותינו דרשוהו לענין של מעלה שאמר משה[6] למה הרעותה[7]״, אַז די פסוקים באַציען זיך צום פריערדיקן ענין און זיינען אַן ענטפער אויף אמירת משה „למה הרעותה״[3] — זיי ברענגען אַרויס מעלת האבות: „לא אמרו לי מה שמך . . ולא הרהרו אחר מדותי״, משא״כ משה — „ואתה אמרת מה שמו . . למה הרעותה״.

1) ו, ג־ד.

2) עה״פ ובפסוק ט שם.

3) ראה ר״ם ריש פרשתנו (ד״ה על שהקשה). גו״א וצידה לדרך שם. דברי דוד (להט״ז) ו, ט. באר יצחק שם (וריש פרשתנו). ועוד. ויש שפירשו באו״א. ואכ״מ.

4) שם, ה־ו.

5) שם, ד.

6) שמות ה, כב.

7) בה״א לבסוף! שלא כרגיל כלל — ראה פסוק שלאחריו „הצלת״ בלא ה״א. וכן בכ״מ! וראה מסורה בנוגע להרעותה. — וראה בחיי ומגלה עמוקות עה״ת כאן, דמרמזת על מדת הדין.

און רש״י איז ממשיך (נאָכן ברענגען דעם צווייטן פירוש): „ואין המדרש מתיישב אחר המקרא מפני כמה דברים כו׳ (און פרעגט דערויף צוויי[8] שאלות, און איז דערנאָך מסיים) לכך אני אומר יתיישב המקרא על פשוטו דבר דבור על אופניו[9] והדרשה תדרש שנאמר[10] הלא כה דברי כאש נאם ה׳ וכפטיש יפוצץ סלע מתחלק לכמה ניצוצות״.

בפשטות זעט אויס, אַז רש״י איז דאָ אויסן צו זאָגן:

(א) אַז לויט דרך הפשט קען מען ניט איינלערנען דעם פירוש המדרש, ווייל ער איז ניט „מתיישב אחר המקרא״ — און רש״י זאָגט דאָך אַ כלל בהרבה מקומות[11] אַז „אני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא״, און ער ברענגט נאָר אַן „אגדה המיישבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו״[12].

(ב) לאידך גיסא באַווײַזט רש״י, אַז דאָס מיינט ניט אַז דער פירוש המדרש האָט בכלל ח״ו קיין אָרט ניט אין פירושי התורה, נאָר „והדרשה תדרש״, ווייל דברי תורה זיינען זיך מתחלק אין פַּאַר־שידענע אופני לימוד („כפטיש יפוצץ סלע״), און לויט דרך הדרש איז אדרבא — הדרשה תדרש.

ב. לפ״ז איז אַבער תמוה:

8) ובמושב זקנים עה״ת עה״פ — שג׳ קושיות יש כאן. ע״ש.

9) ע״פ משלי כה, יא.

10) ירמי׳ כג, כט.

11) רש״י בראשית ג, ח. שם, כד. ועד״ז בכו״כ מקומות.

12) ל׳ רש״י בראשית ג, ח. ועד״ז בעוד מקומות.

א) ס׳איז ניט דער דרך הרגיל פון רש״י צו אראפברענגען פירושים און דערנאך זיי אפפרעגן, נאר ער זאגט מלכתחילה דעם פירוש המתאים לפשט המקרא — און דא איז רש״י מעתיק דעם פירוש פון רבותינו (ובאריכות), און גלייך נאכדעם פרעגט עס אפ (ווייל ער איז ניט „מתיישב אחר המקרא״)?

ב) אויב רש״י דארף באווארענען, אז אויך ווען מ׳קען ניט אננעמען (בדרך הפשט) א פירוש (פון מדרש), איז עס אבער א פירוש אמיתי אין תורה, ווייל דברי תורה זיינען „כפטיש יפוצץ סלע״ — האט דאך עס רש״י געדארפט באווארענען דארט וואו ער זאגט דעם ערשטן מאל אז ער ברענגט ניט בפי׳ רושו אגדות וועלכע זיינען ניט מיישב דברי המקרא, וואס דאס איז אין פ׳ בראשית[13]?

[בפרט אז רש״י איז דארט מבאר כמה פרטים וועגן די מדרשים: „יש מדרשי אגדה רבים וכבר סדרום רבותינו על מכונם בב״ר ובשאר מדרשות, ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המיישבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו״ (ענלעך צו לשון רש״י דא) — האט דאך רש״י גלייך דארט געדארפט מבאר זיין זיינע רייד און מסיים זיין „והדרשה תדרש שנאמר הלא כה דברי כאש כו׳ מתחלק לכמה ניצוצות״].

ג. בפשטות לערנט מען, אז רש״י ברענגט דעם פירוש פון „רבותינו״ דערפאר, ווייל לויט דעם פירוש ווערן פארענטפערט כמה שאלות וואס מ׳קען פרעגן לויטן ערשטן פירוש (— ע״פ פשוטו):

אויף די ווערטער „וידבר אלקים אל משה״ שבתחילת הסדרה, איז רש״י מפרש: „דבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה״; און היות אז אויף דעם פירוש זאגט ניט רש״י „ורבותינו דרשו״ (וכיו״ב), איז מוכח, אז דאס איז פשוטו של מקרא[14].

קומט לפ״ז אויס, אז לויטן ערשטן פירוש הנ״ל אין רש״י [אז די אמירה „ויאמר אליו גו׳ וארא גו״ איז ניט א המשך צו „למה הרעותה״, נאר א הקדמה צו „וגם אני שמעתי גו׳ לכן אמור גו״] — זיינען די (פיר) ווערטער „וידבר אלקים אל משה״ אן ענין בפ״ע, וואס זיינען א המשך צו אמירת „למה הרעותה״ אין דער פרשה שלפנ״ז.

דאס איז אבער זייער ניט גלאטיק, ווייל

[נוסף לזה, אז לפ״ז צעטיילט מען דעם פסוק „וידבר גו״ אויף צוויי: תחילת הפסוק „וידבר אלקים אל משה״ קומט בהמשך צו דער פרשה שלפנ״ז, און פון די ווערטער (אין צווייטן העלפט פסוק) „ויאמר אליו אני ה״ (וואס איז די התחלה פון דער וויטערדיקער אמירה „וארא גו״) הויבט זיך א נייער ענין — איז]

גלייך נאך שאלת משה „למה הרעותה גו״ שטייט אן ענטפער פון אויבערשטן „עתה תראה וגו״[15]; היינט פארווואס זאל די תורה אפטיילן (בלויז) פיר ווערטער („וידבר אלקים אל משה״) פון דעם פריערדיקן ענטפער, און זיי אריינ־שטעלן אין א באזונדער פרשה און אין א באזונדערע סדרה[16]?

---

13) ג, ח.

14) ראה רא״ם ריש פרשתנו (סד״ה על שהקשה) מה שהקשה על המפרשים דפרש״י זה הוא על פי המדרש שהביא רש״י בסיום הענין.

15) שמות ו, א. וראה פרש״י שם (ולקמן הערה 53).

16) כקושיית היריעות שלמה (מהרש״ל) על פי׳ הרא״ם (ועוד) שהכוונה ב„דבר אתו משפט״ היא

דעריבער ברענגט רש"י דעם פירוש פון „רבותינו", וואָס לויט דעם פירוש, זיינען די פסוקים „וארא גו' וגם הקימותי גו'" א המשך צו „וידבר אלקים אל משה" — דאָס זיינען די דברי משפט וואָס דער אויבערשטער האָט געזאָגט משה'ן „על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה".

ד. אָבער כד דייקת קען מען אַזוי ניט פאַרענטפערן. ווייל רש"י זאָגט דאָך קלאָר „ואין המדרש מתיישב אחר המקרא מפני כמה דברים". דאָס הייסט, אַז די שוועריקייטן אין דעם פירוש זיינען פילע (און אַזוי גרויס), אַז מ'קען אינגאַנצן ניט אַננעמען דעם פירוש לויט דרך הפשט (אע"פ אַז עס פאַרענטפערט א שאלה (אַדער שאלות) אין פסוק).

און וויבאַלד אַזוי, איז הדרא קושיא לדוכתא — פאַרוואָס איז רש"י איבער־הויפט מעתיק (ובאריכות) דעם פירוש פון „רבותינו", וויבאַלד ער נעמט אים ניט אָן?

וואָרום אפילו אין די ערטער וואו רש"י וויל נאָר אַנמערקן אַז אין מדרש איז פאַראַן א פירוש וואָס פאַרענט־פערט א קשיא וואָס איז דאָ לפי פשוטו של מקרא (נאָר רש"י נעמט דעם פירוש נישט אָן בדרך הפשט) — איז דער דרך פון רש"י צו זאָגן בקיצור „יש מדרשי אגדה רבים"[12] וכיו"ב (ווי מען געפינט בפרש"י בכו"כ מקומות[17]); ער איז אַבער ניט מעתיק דעם מדרש.

ה. אין דעם סיום (הנ"ל פון) רש"י — „והדרשה תדרש שנאמר הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע מתחלק לכמה ניצוצות" — פאַדערט זיך ביאור:

אויף די ווערטער „מתחלק לכמה ניצוצות" איז פאַראַן א שקו"ט אין מפרשים — וואָס איז די זאַך וואָס ווערט „מתחלק":

איין פירוש איז[18], אַז דאָס באַציט זיך צום סלע: „וכפטיש יפוצץ סלע", דער סלע ווערט צעברעקלט דורך דעם פטיש [און אַזוי טייטשט רש"י בפירושו לש"ס אין מס' שבת[19]: מה פטיש — מתחלק הסלע על ידו לכמה ניצוצות].

א צווייטער פירוש איז[20], אַז דאָס מיינט דעם פטיש [און אַנדערע[21] זיינען אַזוי גורס דא אין רש"י עצמו — ווי דער לשון הגמרא[22] — „מה פטיש זה מתחלק

להעונש הנזכר למעלה במאמר עתה תראה ולא בל"א מלכים. ועד"ז קשה בפי' הבאר יצחק (בפי' הב') שהכוונה שהקב"ה דבר אתו עוד דברי משפט אלא שהכתוב לא פירטם.

ביריעות שלמה פי' שכוונת רש"י היא „דכל מה שדיבר אח"כ עמו הי' דרך קשות" (ועד"ז פי' בגו"א). אבל מסתימת ל' רש"י לא משמע כן. וראה לקמן הערה 54.

17) לדוגמא, בפ' בראשית בלבד: ג, כב. ג, כד. ד, ח. ה, א. ו, ג.

18) ס' זכרון (אבל מסיים: לא נראה פי' זה לאחרונים כו'). שפ"ח. ועוד. וראה גם נחלת יעקב.

19) פח, ב. — ועד"ז היא הגירסא בדפוס ראשון דרש"י (עה"ת) כאן: מה הסלע הזה מיתפוצץ לכמה ניצוצות כך דברי תורה מתחלקין לכמה ניצוצות. ובא' מכת"י רש"י (שתח"י): מה פטיש זה מתחלק הסלע על ידו לכמה ניצוצות אף דברי תורה מתחלקים לכמה טעמים.

20) באר מים חיים (לאחי המהר"ל) כאן („וכמעט שמשמע שדעת רש"י כר'"). וראה הערה 30.

21) כן משמע מהרא"ם, גו"א, דברי דוד ועוד — דגרסי כן ברש"י. ובס' הזכרון: כך היא הגירסא הנכונה. וכן הוא בכת"י רש"י אחדים שתח"י (ובא' מהם נתוספו תיבות אלו על הגליון). אבל ראה נחלת יעקב ש„בגי' שלנו אין אלו שלש מלות מה הפטיש הזה" (ועד"ז ליתא בדפוס שני, כו"כ כת"י רש"י שתח"י, ובדפוסי רש"י שלפנינו).

22) שבת שם. וכן בסנהדרין לד, א.

כו״] — דאָ רעדט זיך וועגן אָ סלע קשה וואָס צעברעכט, צעשפּאָלט דעם פּטיש[23].

און אָ דריטער פּירוש איז[24], אַז דאָס באַציט זיך טאָקע צום פּטיש, אָבער דאָס מיינט ניט אַז דער פּטיש גופא וועט נתחלק לחלקים[25], נאָר אַז דורך הכאת הפּטיש אויפן סלע[26] גייען פון פּטיש[27] אַרויס ניצוצות אש.

אין יעדערן פון די פּירושים איז דאָ לכאורה אָ שווערקייט:

אין דעם ערשטן פּירוש איז ניט פּאַר־שטאַנדיק (כקושיית הרא״ם): וויבאַלד דער סלע וועט „מתחלק״, איז פּאַר־וואָס נוצט רש״י דעם לשון „ניצוצות״, וואָס פּאַסט (מער[28]) אויף אָ „דבר המאיר״, און ניט דעם לשון — „מתחלק לכמה חלקים״[29]?

דער צווייטער פּירוש איז אינגאַנצן ניט פּאַרשטאַנדיק ע״ד הפּשט (נוסף אויף דעם וואָס די קושיא הנ״ל פון רא״ם איז אויך דאָ לויט דעם פּירוש[30]):

א) ס׳איז היפך הפּשט צו טייטשן „כפּטיש יפוצץ סלע״ אַז דער פּטיש וועט נתפּוצץ דורך דעם סלע[31] [ובפרט לויט אונזער גירסא[32] אין פּירוש רש״י, אַז עס שטייען ניט די וועלטער „מה פּטיש זה (מתחלק כו׳)״, האָט דאָך גאָר קיין אָרט ניט צו זאָגן אַז רש״י, וועל־כער „פּאַדערט״ בכל מקום דוקא פּשט (קלאָרקייט) — זאָל אין זיין פּירוש גופא שרייבן: א) סתם „כפּטיש יפוצץ סלע

23) כפירוש ר״ת בתוס׳ שבת וסנהדרין שם. וכן בתוס׳ סוכה נב, א. קידושין ל, ב. — הובא בכו״כ מפרשי רש״י כאן.

24) רע״ב, גו״א, דברי דוד ונמוקי שמואל. וראה חדא״ג מהר״ל קידושין ל, ב. זח״ג (אד״ז) רצב, ב.

25) ראה לקמן הערה 35.

26) והרא״ם פירש: „כזה הפּטיש המפוצץ הסלע שהוא עב מאד ומרוב עביו כשמוציאין אותו מן האש מתחלק לכמה ניצוצות מרוב חומו . . ופי׳ הפסוק הנה כה דברי כאש וכפטיש יחד מה הפטיש שבאש כו״.

וכבר הקשו עליו בכו״כ מפרשים (ראה נחלת יעקב. יפה מראה לירושלמי נדרים (פ״ג ה״ב — הועתק ביריעות שלמה ומלאכת הקודש (על פרש״י) כאן). נמוקי שמואל. ועוד). ואכ״מ.

27) ובנחלת יעקב כאן, שהסלע• מתחלק לכמה ניצוצות של אש. וכן מפורש במאמרי אדה״ז — תקס״ה כרך ב ע׳ תתמו (תו״ח שמות תג, ב): ומבואר בזהר (ראה זח״ג רצב, ב) ועי״ח (ראה ש׳ רפ״ח ניצוצים פ״ה) . . דכמו שהפטיש הזה בהכאתו על הסלע הקשה יזרוק ניצוצי אש הרבה מן הסלע כו••• (וכ״ה לקמן שם ע׳ תתמז (תו״ח שם)). וראה לקמן הערה 34, 35.

•) ובפי׳ האי מפרש „סלע מלשון סלעים ודינרים״, ע״ש. ולהעיר מחדא״ג מהרש״א סנה׳ שם.

••) וראה נוסחא שני׳ שם: שמכה בפטיש על הברזל המלובן . . מוצא הניצוצין הניכללין בברזל המלובן כו׳.

28) בראי״ם כתב: „שלא מצינו שם ניצוץ אלא בדבר המאיר״. אבל ראה יפה מראה ונמוקי שמואל שבהערה 26 שמצינו הלשון ניצוצות גם בדבר שאינו מאיר.

אבל מ״מ קשה כבפנים: מדוע לא נקט רש״י לשון ברור, כמו „חלקים״? ובפרט שפירושו על התורה• נכתב גם בשביל בן חמש למקרא.

ובבאר מים חיים: לשון ניצוצות אינו נופל שפיר על חלקי שברי הסלע המתפוצצים ומתפזרים (אבל ראה הערה 30).

29) בא׳ מכת״י רש״י שתח״י אי׳ „חלקים וניצוצות״. אבל בדפוס ראשון, שני, שאר כת״י רש״י שתח״י ובדפוסי רש״י שלפנינו — הוא כבפנים.

30) כמפורש בראי״ם. וצ״ע בבאר מים חיים שם, שמקשה כן על הפירוש דקאי על הסלע, וממשיך בעצמו „שמשמע דעת רש״י . . שהפטיש יפוצץ מן הסלע . . לכמה שברים וחלקים״.

31) ראה השקו״ט בתוס׳ שנסמנו בהערה 23 (ומה שכתבו שהוא כמו „יפוצצנו סלע״ — אם הייתה כוונת רש״י כן, הו״ל לפרש כן בהדיא, ולא לסתום).

32) ראה הערה 21.

•) משא״כ בפרש״י לש״ם (שבת שם) שמפורש „מתחלק הסלע על ידו לכמה נצוצות״. אבל ראה נחלת יעקב שבהערה הקודמת.

מתחלק לכמה ניצוצות" און ב) — מיינען דעם (היפך השטן, דעם סלע, נאָר דעם) פּטיש].

ב) רש"י האָט געדאַרפט אויסטייטשן אַז דאָ רעדט זיך וועגן אַ סלע קשה וואָס דורך אים ווערט נתפּוצץ דער פּטיש[33] (ניט ווי אַ געווײַנלעכער סלע, וואָס, אדרבה, דער פּטיש איז אים מפוצץ).

אויך דער דריטער פּירוש איז ניט מובן, ווײַל [נוסף על הנ"ל, אַז ע"ד השטן קען מען ניט טייטשן אַז "(כפּטיש) יפוצץ (סלע)" גייט אויפן סלע*[33], איז]: פּשטות הלשון "מתחלק לכמה ניצוצות" איז, אַז די זאָל ווערט נתחלק[34] (און ניט אַז פון איר גייען אַרויס ובאופן פון "מתחלק" — ניצוצות)[35].

פון דעם אַלעם קומט מען צו דער גרעסטער תמי' בכל זה: וויבאַלד אַז רש"י האָט געשריבן זיין פּירוש אין אַ סגנון ברור, וואָס זאָל זיין פֿאַרשטאַנדיק (אפילו) פֿאַר אַ בן חמש למקרא — פֿאַרוואָס שרייבט ער בנדו"ד דעם ענין אין אַזאַ אופן סתום וואָס גיט אַן אָרט פֿאַר אַ שקו"ט וכמה פּירושים בכוונת רש"י?

די תמי' ווערט נאָך שטאַרקער: מה־דאָך אַז בפּירושו על הש"ס[36] טייטשט רש"י אָפּ קלאָר זיין פּירוש במאמר חז"ל זה (אַז דאָס מיינט "מתחלק הסלע"[37], כנ"ל) — איז דאָך עאכו"כ אַז ער האָט אַזוי געדאַרפט טאָן בפּירושו על התורה!

ו. נאָך אַ דיוק אין דעם לשון רש"י הנ"ל:

בשעת רש"י ברענגט דעם פּסוק "וכפּטיש יפוצץ סלע" איז ער דערביי מעתיק אויך תחילת הכתוב — "הלא כה דברי כאש נאם ה'". איז ניט מובן: וואָס זיינען נוגע די (התחלה) ווערטער צו דעם ענין וואָס רש"י וויל אַרויס־ברענגען (אַז אין איין פּסוק קענען זיין מערערע פּירושים)? לכאורה איז צו דעם ענין נוגע בלויז דער (משל שב)סיום הכתוב "וכפּטיש יפוצץ סלע"[38].

---

33) מכש"כ מזה שתוס' הוצרכו לפרש זה, ולהביא ראי' ע"ז ממדרש.

*33) לכאורה אפשר לתרץ, שלהמפרשים הנ"ל, מ"ש רש"י "מתחלק לכמה ניצוצות" אינו פירוש של התיבות (שבכתוב) "וכפּטיש יפוצץ סלע", כי אם דבר נוסף: כאשר "פּטיש יפוצץ (— מכה על) סלע", אזי "מתחלק (הפּטיש) לכמה ניצוצות" (ניתזין ממנו ניצוצות).

אבל [נוסף לזה שבגו"א שם מפורש "שהסלע מפוצץ הפּטיש שיוצאים נצוצות מן הפּטיש כו" — הרי] לפ"ז אינו מובן כלל: למה שבק רש"י "התחלקות" (התפוצצות) הסלע לכמה חלקים המפורשת בקרא, ונקט ומחדש התחלקות של הניצוצות אש הניתזין מן הפּטיש (ומה שפי' בגו"א צ"ע, כדלקמן הערה 35).

34) וקושיא זו היא גם על הנחלת יעקב שפי' שהנצוצות אש נתזין מן הסלע.

35) בגו"א כאן: "וכמו שהמקרא שהוא דבר ה' אינו מתחלק בעצמו רק הטעמים היוצאים ממנו, וה"נ אין הפּטיש בעצמו מתחלק רק הניצוצות היוצאים ממנו". אבל צ"ע, שהרי פּשטות הלשון "מתחלק" (ול' יחיד) מורה שהדבר עצמו מתחלק.

בנמוקי שמואל "כי הפּטיש עצמו הוא הוא המתחלק לכמה נצוצות של אש כי הקליפות הנקלפים מהפּטיש מחזק הסלע מתהוים הקליפות והשברים ההם לניצוצות של אש ממש". אבל אין רמז מכ"ז בפי' רש"י, כי פּשטות הלשון "כפּטיש יפוצץ סלע" מורה על התפוצצות לכמה שברים וחלקים.

36) שבת שם.

37) אף ששם מוכרח רש"י לפרש שהכוונה על הסלע, כי לשון הגמרא הוא "מה פּטיש זה מתחלק כו'".

38) גם את"ל שצריך להביא התיבות "הלא כה דברי" להוכיח שהפּסוק איירי בד"ת (אבל ראה פרש"י וישלח שהובא לקמן ס"ז) — הול"ל "הלא כה דברי גו'" (ולא להעתיק "כאש נאם ה'").

לפירוש הרא"ם (הנ"ל הערה 26) כוונת רש"י היא גם להתחלת הכתוב ("כאש וכפּטיש יחד"). אבל ראה

די תמי׳ בזה איז נאָך גרעסער: אַט דער ענין [אַז פון דעם פסוק לערנט מען אַרויס — „מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות", אַזוי ווערט איין ענין אין תורה נתחלק לכמה חלקים] ברענגט זיך אין מס׳ שבת[36] און אין מס׳ סנהדרין[39]

— אין מס׳ שבת לערנט מען דערפון אַפ אַז „כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב״ה נחלק לשבעים לשונות", און אין מס׳ סנהדרין, אַז „מקרא אחד יוצא לכמה טעמים" —

און אין ביידע ערטער ברענגט זיך טאָקע ניט התחלת הכתוב („הלא כה דברי כאש נאם ה׳"), נאָר בלויז די וועג־טער „כפטיש יפוצץ סלע"[40].

[אין מס׳ סוכה[41] ומס׳ קידושין[42] ברענגט זיך דער מאמר „אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש . . אם ברזל הוא מתפוצץ דכתיב הלא כה דברי כאש נאם ה׳ וכפטיש יפוצץ סלע".

אַבער דאָרט איז פאַרשטאַנדיק פאַר־וואָס די גמרא ברענגט אויך התחלת הכתוב[43], ווייל דער טעם פאַרוואָס „משכהו לבית המדרש" פועלט אַז „אם ברזל הוא מתפוצץ" איז (כפירוש רש״י

יפ״מ ונמוקי שמואל (שצויינו בהערה הנ״ל), דלפירושו לא הו״ל להפסיק ב„נאם ה״ בין כאש לכפטיש.

39) לד, א.

40) וכן דייק גם במלאכת הקודש כאן [אבל מה שהקשה עפ״ז על פי׳ הרא״ם בפרש״י — צ״ע, שהרי ברש״י הובאה גם התחלת הכתוב].

אבל להעיר שבירושלמי נדרים (פ״ג ה״ב) הובאה — לענין „שניהם בדבור אחד נאמרו" — גם התחלת הכתוב „הלא כה דברי כאש נאם ה״. וראה הערה 56.

41) נב, ב.

42) ל, ב.

43) כן דייק גם במלאכת הקודש שם. וראה חדא״ג מהרש״א סנהדרין שם.

דאָרט) „שהתורה[44] כאש נמשלה המפעפע את הברזל", ובמילא איז דאָרט נוגע ומוכרח צו וויסען אַז דברי תורה זיינען געגליכן צו אש — „הלא כה דברי כאש".

אַבער בנדו״ד איז לכאורה אינגאַנצן ניט נוגע התחלת הכתוב].

ז. די תמיהות האמורות (סעיף ה־ו) ווערן נאָך גרעסער, בשעת מען פאַר־גלייכט דעם פירוש רש״י מיט זיינעם אַ פרירדיקן פירוש, אין פ׳ וישלח[45]:

אויפן פסוק „ויקרא לו א־ל אלקי ישראל" זאָגט רש״י צוויי פירושים — איינעם ע״ד הפשט און נאָך אַ פירוש וואָס „רבותינו דרשו" — און איז מסיים: ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע מתחל־קים לכמה טעמים ואני ליישב פשוטו של מקרא באתי.

איז דאָ רש״י מדייק צו זאָגן דעם ענין באופן ברור ופשוט: (א) ער איז מסיים „מתחלקים לכמה טעמים"[46], וואָס באַ־ציט זיך אויף „דברי תורה" — ומזה, אַז דער טייטש אין דעם משל „כפטיש יפוצץ סלע" איז כפשטות הלשון (ובמילא דאַרף עס רש״י ניט אויס־טייטשן), אַז דער פטיש צעברעקלט דעם סלע אויף כמה חלקים. (ב) רש״י ברענגט ניט תחילת הכתוב „הלא כה דברי כאש נאם ה״", נאָר בלויז די וועג־טער „כפטיש יפוצץ סלע".

ווערט דאָך נאָך מער תמוה בפרש״י בפרשתנו — הלמאי איז רש״י משנה פון פירושו בפ׳ וישלח, און: (א) זאָגט

---

44) ל׳ רש״י בקידושין שם, ועד״ז פי׳ בסוכה שם. וראה רע״מ בהעלותך קנב, סע״ב. ולהעיר מגירסת (ופי׳) הריטב״א בקידושין שם.

45) לג, כ.

46) והוא ע״ד לשון הגמרא בסנהדרין שם.

„מתחלק לכמה ניצוצות" (ד. ה. רש"י איז נאָך ממשיך צו ריידן אין משל[47]), און ס'וועלט דעריבער ניט קלאָר, וואָס איז דער דבר המתחלק. (ב) איז מוסיף התחלת הכתוב „הלא כה דברי כאש נאם ה'".

ח. דער ביאור אין דעם איז, אַז איין שינוי פאַרענטפערט דעם צווייטן:

דורך די צוויי שינויים בפירושו דאָ לגבי פירושו בפ' וישלח — (א) מוסיף זיין תחילת הכתוב „הלא כה דברי כאש", און (ב) מדייק זיין „מתחלק לכמה ניצוצות" — מאַכט רש"י קלאָר זיין כוונה, אַז דער „מתחלק" (בפירוש רש"י זה) באַציט זיך אויפן וואָרט „אש"[48] שב-תחילת הכתוב, וואָס (— ובדרך הפשט במיוחד, איז פשוט אַז) נאָר אש (און ניט פטיש וסלע) ווערט נתחלק ל(כמה) ניצוצות.

און דער פירוש איז, ווי פשטות משמעות לשון רש"י: „הלא כה דברי כאש [דברי תורה זיינען געגליכן צו אש] נאם ה' וכפטיש (— און געגליכן צו אַ פטיש וועלכער) יפוצץ סלע [און אַזוי ווי אַ פטיש צעקלאַפט אַ סלע אויף כמה ברעקלעך — אַזוי איז דער „אש" (וואָס מען רעדט וועגן עם דאָ — דברי תורה)] מתחלק לכמה ניצוצות"[49].

און דער טעם פאַרוואָס רש"י איז דאָ משנה פון פירושו בפ' וישלח (וואו ער נוצט דעם משל פון „כפטיש יפוצץ סלע" כשלעצמו, כנ"ל) — איז ווייל דאָ איז דאָ אַ חידוש אין דעם אופן הקשר והיחס צווישן „מדרשו" און „פשוטו", וואָס די פאַסיקע דוגמא דערויף איז דוקא פון התחלקות האש לכמה ניצו-צות, כדלקמן.

ט. דער פשט פון דעם וואָס רש"י זאָגט „(לכך אני אומר המקרא יתיישב על פשוטו כו') והדרשה תדרש", איז ניט ווי מען לערנט בשטחיות, אַז רש"י קומט לאָזן הערן אַז דער דרש איז אַן ענין אמיתי אין תורה (— לויט דרך הדרש) — דמאי קמ"ל?! — נאָר דער פשט דערפון איז: „פשוטו" פון דעם מקרא דאָ מאָנט עס זאָל זיין „והדרשה תדרש".

היינו — ע"ד ווי רש"י זאָגט בכמה מקומות[50] אַז „אין המקרא הזה אומר אלא דרשני" — נאָר מיט אַ חילוק עיקרי: אין יענע ערטער, קען מען לויטן דרך הפשט אינגאַנצן ניט מיישב זיין (דברי) המקרא, ובמילא — „אין המקרא הזה אומר אלא דרשני": דער (עיקר[51]) פירוש המקרא איז לויטן דרש.

אין אונזער פסוק זאָגט אַבער רש"י אַ נייעם אופן בפירוש המקרא (וואָס מ'האָט ביז אַהער ניט געהאַט), אַז אע"פ אַז דער מקרא האָט אַ פירוש בדרך הפשט, און נאָכמער — דער פירוש איז דער עיקר (ערשטער) פירוש, היות אַז דווקא ער איז מיישב „המקרא דבר דבור על אופניו", פונדעסטוועגן „זאָגט",

47) ולגירסתנו לא סיים רש"י בכלל הנמשל. וראה הגירסא בדפוס ראשון וכת"י רש"י שנעתקה לעיל הערה 19. ועד"ז הוא בעוד כת"י רש"י שתח"י. ובדפוס שני יש „וגו'" בסיום הפירוש. וכן בס' הזכרון מוסיף „וכו'".

48) ראה פרש"י לעיל (וישלח לב, ט) ש„אש" משמש גם בלשון זכר. ובפרט בלשון חז"ל (ראה לדוגמא — עה"פ „הלא כה דברי כאש" — ברכות כב, א).

49) להעיר מעצמות יוסף לקידושין שם (בפי' מחז"ל „אם ברזל הוא מתפוצץ") שפי' התיבות „כפטיש יפוצץ סלע" ג"כ בדרך זו, שהן משל על אופן פעולת ה„דברי כאש". ע"ש.

50) מתחיל בבראשית א, א.

51) אלא מכיון ש„אני לא באתי אלא לפשוטו", משתדל רש"י גם בזה (בבראשית וכו') לפרשו (גם) כפשוטו („ואם באת לפרשו כפשוטו כו").

מאַנט דער פשט גופא, אַז „והדרשה תדרש" — מען מוז אַנקומען צו דעם דרש. דאָס הייסט, אַז דער פשט גופא איז מכריח אַז דער פסוק אַנטהאַלט אין זיך סיי דעם פירוש פון „והדרשה (תדרש)".

ומהאי טעמא איז רש"י מעתיק דעם מדרש — אע"פ אַז „אין המדרש מתיישב אחר המקרא" — ווייל אין דעם פאַל, „בלייבט" רש"י למסקנא (אויך) מיטן מדרש, וכנ"ל — „והדרשה תדרש".

יו"ד. דער ביאור אין דעם:

אין די אַנדערע ערטער וואו רש"י זאָגט „יש מדרשי אגדה רבים" וכיו"ב — וואָס דערמיט מיינט רש"י צו אַנדייטן (כנ"ל סעיף ג) אַז לויט פשוטו של מקרא בלייבט אַ שווערישקייט וואָס וועלט פאַרענטפערט לויטן מדרש ודרש — איז אויסער דער שווערישקייט (אין לשון המקרא) ניטאָ קיין הוכחה והכרח פון פסוק אויף דעם דרש;

און ווייאַלד אַז דאָס איז אַ מדרש וואָס איז כלל ניט מיישב „דברי המקרא דבר דבור על אופניו" [און עס פאַרענטפערט ניט מער ווי די איינציקע שווערישקייט אין לשון המקרא], נעמט רש"י ניט אָן דעם מדרש אַלס פשוטו של מקרא.

אַבער בנדו"ד, איז [נוסף דערצו וואָס דער פירוש פון רבותינו פאַרענטפערט די שאלות אין לשון המקרא וואָס ווערן ניט פאַרענטפערט לויטן ערשטן פירוש (כנ"ל שם), איז] דער תוכן הפירוש פון מדרש אָן ענין וואָס איז מוכרח בלאו הכי (מצד עצמו) לויט תוכן הכתובים:

בשעת אַ בן חמש למקרא לערנט אמירת משה „למה הרעותה", און אַז דער אויבערשטער האָט אים דערפאַר געזאָגט דברי משפט — און ער געדענקט אויך וואָס ער האָט געלערנט וועגן די אבות, אַז כאָטש זיי האָבן געהאַט פיל צרות האָבן זיי פונדעסטוועגן ניט געהאַט קיין טענות צום אויבערשטן כו' — לייגט זיך בא אים בפשטות, אַז דער אויבערשטער האָט זיכער געזאָגט משה"ן (דעם תוכן פון) „חבל על דאבדין ולא משתכחין כו'".

ואדרבה: אויב דער אויבערשטער וואָלט דאָס משה"ן ניט געזאָגט — וואָלט דאָס מעורר געווען ביים בן חמש למקרא אַ תמי' גדולה: ווי קומט עס אַז דער אויבערשטער זאָל עס ניט זאָגן?

און דעריבער, נאָך דעם ווי רש"י איז מבאר ווי אַזוי דער פירוש פון רבותינו איז ניט „מתיישב אחר המקרא" (און פשט המקרא דאַרף געטייטשט ווערן ווי דער ערשטער פירוש) — בלייבט נאָך שווער: וויבאַלד אַז דער ענין איז מכריח (אויך לויט פשוטי המקראות) — אַז דער אויבערשטער האָט געזאָגט אָט די דברי משפט (חבל על דאבדין כו'), פאַרוואָס שטייען זיי ניט אין פסוק?

אמת טאַקע אַז ניט אַלע דיבורי ה' אל משה זיינען מפורש ומפורט אין דער תורה (שבכתב) — אַבער דאָ זאָגט דאָך דער פסוק „וידבר אלקים אל משה, דבר אתו משפט", און דערצו נאָך גיט איבער דער פסוק כמה ענינים ופרטים וואָס דער אויבערשטער האָט דעמאָלט געזאָגט צו משה"ן: ועוד זאת: אין פ' שמות[52] ווערט דערציילט אַז אויף אמירת משה „למה הרעותה" האָט דער אויבערשטער געענטפערט „עתה תראה גו'", וואָס דאָס איז אַן ענין פון דברי משפט, ווי רש"י איז דאָרט מפרש — איז פאַרוואָס זאָל דער פסוק ניט איבער-

52) ו, א.

געבן אויך די דברי משפט[53] (חבל על דאבדין כו')? ובפרט אז דאס איז א טענה הכי חזקה (אויך לויט'ן פשט).

דערפאר איז רש"י ממשיך „(לכך אני אומר יתיישב המקרא כו') והדרשה תדרש": וויבאלד מען געפינט א הכרח אין תוכן הכתובים און אן אנדייט אין לשון הכתובים (עכ"פ ע"ד הדרש) אויף די דברי משפט (חבל על דאבדין כו') — איז דאס גופא מכריח אז „והדרשה תדרש": דער פשט (פון דעם סיפור) זאגט אז מען זאל (אויך) דרש'נען די פסוקים.

דאס הייסט: לויט פשוטו של מקרא דערציילט דא דער פסוק וועגן צוויי דיבורים פון אויבערשטן צו משה'ן[54]: א) די דיבורים וואס שטייען בפירוש אין פסוק, לויט פשטות לשון המקרא. ב) די דברי משפט וועלכע זיינען מרומז אין די זעלבע ווערטער (לויטן דרך הדרש).

יא. וויבאלד אז רש"י זאגט דא א נייעם אופן אין פירוש המקרא

— אומעטום איז קלאר צו וועלכן חלק בתורה דער פירוש איז שייך: די פירושים ע"ד הפשט (כולל די אגדות המיישבות דברי המקרא דבר דבור על אופניו, וואס זיי זיינען א טייל פון פשוטו של מקרא) שטייען אין חלק הפשט שבתורה, און די פירושים ע"ד הדרש — אין (מדרשי אגדה) חלק הדרש שבתורה;

דא אבער איז א פירוש וואס „ארכבי אתרי רכשי"[55]: א פירוש וואס איז מוכרח מצד פשט המקרא: אבער וואו איז מקומו — (ניט אין פשט המקרא, נאר) אין דעם חלק הדרש שבו (וועל־כער איז ניט „מתיישב אחר המקרא")!

מוז דעריבער רש"י ברענגען א ראי' אויף אזא אופן בפירוש המקרא — „שנאמר הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע מתחלק לכמה ניצוצות", וואס מיינט (כנ"ל סעיף ח), אז דער אש איז זיך „מתחלק לכמה ניצוצות":

דער חילוק בפשטות צווישן דעם אופן ווי א סלע וועט צעברעקלט אויף כמה חלקים און ווי אש איז זיך מתחלק לכמה ניצוצות:

בשעת א סלע וועט צעשפאלטן אויף פיל חלקים, איז יעדער חלק אנדערש פון צווייטן — אין זיין גרויס, אין זיין ציור (פארם) וכו';

משא"כ די פונקען וואס גייען ארויס פון א פייער, זעט מען זיי (די ניצוצות) אלע גלייכע, סיי אין כמות און סיי אין איכות. מען זעט ניט קיין אונטערשייד פון איין פונק און דעם צווייטן: דאס אייניציקע וואס טיילט זיי איז, וואס יעדער ניצוץ פליט אין אן אנדער ריכטונג און מקום: דער גייט לצד מערב, און דער — לצד דרום וכו'.

---

53) ואין לומר שהם הם הדברי משפט שבפרש"י שמות שם, כי ברש"י שם מביא רק „לא כאברהם כו'", ומכיון שמצינו אצל כל האבות שלא הרהרו אחרי מדותיו, מסתבר, שהקב"ה הוכיח את משה מכולם. וראה בארוכה לקו"ש חט"ז (ע' 47 ואילך) שכוונת רש"י בפ' שמות היא רק בנוגע ל„הרהורי" של משה באמירת „למה הרעותה", שלכן הדוגמא המתאימה לזה היא רק (א) מאברהם (ב) בנוגע להעקידה. משא"כ בפרש"י בפרשתנו הכוונה ב„נדרש לענין של מעלה" היא לכללות תוכן דברי משה שהיו באופן של „הרהור", ולכן מביא מכל האבות. ע"ש באורך.

54) ועפ"ז מתורצת בפשטות השקו"ט במפרשי רש"י מה הם הדברי משפט (ראה לעיל הערה 16) — כי לכן כ' רש"י „והדרשה תדרש", שהם הם הדברי משפט גם לפי פשוטו. ולהעיר גם מבאר יצחק כאן.

55) ע"ד כתובות נה, ב. ועוד.

ועד"ז איז דער חילוק בנוגע צו דברי תורה:

עס איז פֿאַראַן דער אופן ווי רש"י זאָגט אין פ' וישלח — „ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע מתחלקים לכמה טעמים"[56] — וואָס דאָס איז ווי דברי תורה ווערן נתחלק אין פֿאַרשידענע אופני לימוד: און דאָס איז בדוגמא ווי „כפטיש יפוצץ סלע" וואָס איז ניט נאָר אַ שינוי אין מקום, נאָר אויך אַ שינוי אין חוכן ו„טעם": איין פירוש האָט אַ „טעם" פון פשט, דער צווייטער — אַ „טעם" פון דרש וכו',

[ווי די צוויי פירושים אין רש"י דאָרט איף „ויקרא לו א־ל אלקי ישראל": דער ערשטער פירוש, אַז מיט „לו" ווערט געמיינט דער מזבח („קרא שם המזבח על שם הנס"), איז אַן ענין פון פשט; און דער צווייטער פירוש, „שהקב"ה קראו ליעקב א־ל", האָט אַ „טעם" פון דרש].

אָבער דאָ בפרשתנו זאָגט רש"י אַ נייעם אויפטו בנוגע צו „(כה) דברי", אַז דאָס איז ווי די התחלקות פון אש לכמה ניצוצות: ביידע פירושים האָבן דעם זעלבן „טעם" — אַ חוכן (והכרח) פון דרך הפשט [ע"ד ווי אַלע ניצוצות האָבן די זעלבע כמות ואיכות], דער חילוק איז נאָר אין מקום: איין פירוש („ניצוץ" פון פשט) געפינט זיך אין איין אָרט — אין פשטות לשון הכתובים, און דער צוויי־טער פירוש („ניצוץ" פון „הדרשה") גע־פינט זיך אין אַ צווייטן אָרט — אין מדרשו של מקרא.

יב. פון כל הנ"ל זעט מען ביתר שאת ויתר עז ווי גאָנץ תורה איז אַ תורה אחת:

דער תוכן פון „תורה אחת" איז ניט נאָר אַז די פֿאַרשידענע אופני הלימוד ווערן געזאָגט אין זעלבן פסוק ומאמר (און נאָכמער — זיי ווערן נשתלשל איינער פון צווייטן — כידוע[57] אַז די פיר אופני לימוד — פרד"ס — זיינען כנגד די פיר עולמות אבי"ע, וואָס ווערן נשתלשל זה מזה), וואָס דערפאָר מוזן אַלע חלקי התורה מתאים זיין איינער צום צווייטן,

און ניט נאָר אַז אַלע חלקים פון תורה שטעלן צוזאַמען איין „קומה שלימה" (ע"ד ווי אַלע אברי האדם, סיי אברי גופו און סיי אברי נפשו, שטעלן צוזאַמען איין (גאַנצעם) „אדם"[58]),

נאָר נאָך מער: אויך ווי יעדער חלק פון תורה איז אין זיין באַשטימטן „אָרט" [און דער לימוד פון דעם חלק אין תורה איז דוקא לויט די כללי הלימוד המת־אימים לחלק זה[59] — וואָרום יעדער

56) וכן בסנהדרין שם („מתחלקים לכמה טעמים"). ועד"ז בשבת שם — „שבעים לשון".
ועפמשנ"ת בלקו"ש חט"ז (ע' 238) בנוגע להענינים שנאמרו בדיבור אחד, שזה מורה שהם ענין ותוכן אחד (ע"ש) — יש לומר, שבירושלמי נדרים שם, שהובאה גם התחלת הכתוב (כנ"ל הערה 40), הכוונה להתחלקות האש לכמה ניצוצות (שבכולם יש אותה האיכות), כדלקמן בפנים בפרש"י פרשתנו.

57) ראה ע"ח (הובא בנגיד ומצוה בתחלתו. נהר שלום בהקדמת רחובות הנהר בסופה), מ"ח (מס' חיוב הנשמות פ"א מ"ב) — הובאו ונתבארו בלקו"ד ח"ד תשעא, א. הקדמת הרח"ו לשער ההקדמות (נעתקה בקונטרס עה"ח (הוספה הא') ע' 62 ואילך). רמ"ז לזח"א ד, סע"ב.

58) ראה לקו"ת ר"פ נצבים. ובכ"מ.

59) שלכן „אין למדין הלכה מאגדות" (נסמן בשדי חמד כללים מערכת אין למדין כו'. אנציק' תלמודית ע' אגדה בסופו). וראה לדוגמא השקו"ט אם כללי פסקי ההלכה (הלכה כפלוני כו') נאמרו במילי דאגדה (שד"ח כללים מערכת ה' כלל לב. אנציק' תלמודית ע' הלכה עמ' רמב־ג).

חלק אין תורה האָט זיינע כללי הלימוד] — איז מצד דעם וואָס עס איז אַ טייל פון תורת ה' וואָס איז „(דברי) כאש״ — למעלה מהתחלקות (ווי די פשיטות פון אש) — בלייבט עס (במהותו ובאמתתו) איין זאָך מיט כל שאר חלקי התורה, ביז אַז אַן ענין וואָס איז מוכרח אין פשוטו של מקרא קען אַריינגעשטעלט ווערן אין חלק הדרש.

יג. דערפון האָט מען אויך אַ הוראה בנוגע צו פנימיות התורה (נשמתא דאורייתא[60]), אַז מען דאַרף וויסן אַז זי איז איין זאָך מיט נגלה דתורה (גופא דאורייתא[60]),

ביז ווי מען זעט בכמה מקומות, אַז „אין הענין בנגלה אומר אלא דרשני בפנימיות התורה״ — נגלה דתורה גופא איז מכריח[61] אַ פירוש פון נשמתא דאורייתא[62],

ובמיוחד — כללות הענין אין נגלה דתורה פון די תוארי השם „רגליו, אצבע״ וכו'[63]

ועד״ז לאידך גיסא — ובפשטות ווי מ'געפינט בכו״כ מכתבי האריז״ל פי' און ענינים ע״ד הפשט.

און דורך דעם וואָס מען וועט לערנען אַלע חלקי התורה אין אַן אופן פון תורה אחת, וועט מען גאָר אינגיכן זוכה זיין צו לימוד[64] תורתו של משיח[65], שילמד תורה את כל העם כולו[66], ובמהרה בימינו ממש.

(משיחות ש״פ וארא, ש״פ בא וחמשה עשר בשבט תשמ״א)

---

60) זח״ג קנב, א.

61) ראה שו״ת הרמ״ע מפאנו סי' עג בפי' מחז״ל דדברה תורה דברי הבאי וגוזמא (חולין צ, ב. ועוד).

62) לדוגמא — מ״ש (תצא כב, ח) גבי מעקה „בית חדש״, אף שחיוב מעקה הוא גם אם אינו חדש•, אלא שענין המעקה בעבודה רוחנית שייך (בעיקר) כשבונים בית חדש (ראה בארוכה לקו״ש חי״ט ע' 208 ואילך).

---

63) ראה רמב״ם הל' יסוה״ת פ״א ה״ט. ורבו הספרים המדברים בזה.

64) שיהי' באופן של ראי' (לקו״ת צו יז, א־ב. ש' האמונה פ״ס. סד״ה וידבר אלקים (השני) תרצ״ט. ועוד), שבראי' רואה בבת אחת את כל הדבר כולו, בכללותו ובכל פרטיו (ראה ש' האמונה שם פנ״ט. ס' הליקוטים (ממאמרי וכו' דהצ״צ) מע' ראי'. וש״נ. סה״מ תרס״ח ע' ריא).

65) יחידה של כל בנ״י (ראה ד״ה וידבר אלקים שם בשם הרמ״ז. וראה ל״ת להאריז״ל בראשית עה״פ ויתהלך חנוך. ועוד).

66) לקו״ת צו שם, א. ש' האמונה פנ״ו ואילך. ועוד.

•) בספרי עה״פ: משעת חדשתו עשה לו מעקה (היינו, שהחיוב חל לא רק כשנכנס לדור בו (כמזוזה), כ״א תיכף כשנבנה (או נקנה לו)). אבל עדיין אין זה מתרץ לשון הכתוב „כי תבנה בית חדש״, דמשמע מזה שהחיוב הוא דוקא כשבונים בית חדש.